

Un aristocrat al spiritului, Răzvan Theodorescu*

Georgeta Filitti

Membru de onoare al Academiei Române

O sintagmă general acceptată afirmă că toți oamenii se nasc egali. Lucrul e adevărat dar se și departajează rapid. Buna plămădă biologică, mediul favorabil, unde educația se face neîntrerupt, șansele apărute de-a lungul vieții fac să apară elitele.

„Liftă moldo-valahă”, după propria mărturisire, cu conexiuni de răzeși moldoveni, baroni austrieci, medici sârbi, armeni îmburgheziți și cu nume țigănesc sugerat de familia prietenă a filosofului Nae Ionescu, Răzvan Theodorescu este produsul unui mediu de o uimitoare expresivitate. Ceea ce l-a singularizat față de restul contemporanilor a fost adaptabilitatea și orientarea timpurie către istoria artei medievale românești în context european.

Apetitul pentru învățătură, pasiunea pentru însușirea limbilor străine, bucuria petrecerii unui timp nesfârșit în biblioteci sau arhive (pe care și-a îngăduit-o exemplar din facultate până în ajunul dispariției) au creionat o personalitate către care cei din jur au privit uimiți, îmbinând respectul cu invidia. Dincolo de calitățile native, mediul în care a evoluat adolescentul RTh a fost hotărâtor pentru formarea sa: biblioteci la tot pasul, atmosfera rafinată a unor moșii, chiar dacă în decădere imediat după război, vacanțe la cutare unchi doctor, vorbitul ostentativ doar în franceză cu o mătușă de obârșie elvețiană l-au modelat într-un fel atipic pentru ce se făurea în anii constrângători postbelici. Este evident că atunci s-a consolidat o trăsătură de caracter fermecătoare a viitorului savant și în același timp nu tocmai des întâlnită

printre noi: lipsa ranchiunei, a dușmăniei. De-a lungul îndelungatei noastre prietenii l-am auzit comentând faptele, vorbele, scrierile multor oameni; a făcut-o totdeauna ponderat, cu îngăduință, ușor ironic. Ne-am contrazis adesea dar R. n-a pus niciodată patimă în replicile sale. Aceasta rămâne o trăsătură definitorie a omului superior.

Între studenți resemnați și alții oportuniști, transformați în vajnici activiști, el și-a văzut liniștit de studii, acumulând sistematic cunoștințe într-o formă care îi încânta pe profesori. Poate puțin exaltat, a socotit pleiada de dascăli care l-au îndrumat (E. Condurachi, I. Nestor, A. Oțetea) ca fiind unică în istoria învățământului nostru. Pe de altă parte, a fost o șansă formidabilă pentru noi cei care ne școleam în anii 1955-1960 să urmărim cursurile unor maeștri autentici. RTh nu a părut nicio clipă șoarece de bibliotecă. Dimpotrivă. Student eminent, el și-a îngăduit și acea formă ludică de ironizare a ignoranței asistenților și conferențiarilor Facultății de Istorie, inventând personaje istorice ce se cereau puse în evidență. Conjugate cu datele infamante din punct de vedere comunist din dosarul de cadre – origine burghez-moșierească – faptele se cereau exemplar pedepsite, într-o vreme când epurările erau la ordinea zilei. Exmatriculat din Facultatea de Istorie, RTh a trebuit să îndure asprimită înțelepciunii de fierar betonist. I-au sărit în ajutor îndrumătorii săi, în primul rând profesorul Emil Condurachi. Reprimit în facultate și repartizat la Institutul de Istoria Artei al Academiei, el și-a luat zborul.

*Alocuțiune susținută la sesiunea „Memento Academician Răzvan Theodorescu”
(20 februarie 2024, Aula Academiei Române)

Răstimpul 1945-1989 e un amestec fascinant, adesea incredibil, de fapte oribile și de întâmplări surprinzătoare și cel pomenit azi a fost produsul prin excelență al acelor vremi. Cum? Venind din lumea „foștilor”, prin urmare potențial dușman al noii orânduiri, pedepsit îngrozitor, este totuși recuperat de una din căpeteniile acesteia. Intuiție benefică de o parte, unică soluție salvatoare de alta – greu de spus.

Oricum, ieșit dintr-o societate respectuoasă față de proprietate, unde lupta politică nu presupunea exterminarea fizică, RTh a ajuns comunist convins. Opțiunea, în cazul lui, se cere amendată. A făcut-o după o matură chibzuială și și-a menținut-o toată viața, cu riscul de a-și înstrăina mulți prieteni. De ce? Pentru că el a considerat primordială în viață posibilitatea de a lucra, de a se împlini ca cercetător. Or, în ceasuri de restriște te faci frate cu Dracul ca să treci puntea... Aici s-a întâmplat un lucru extraordinar: foamea autorităților comuniste după relații cu Occidentul era o stare de nepotolit iar însoțirea unei adevărate pleiade de oameni de știință occidentali veniți în spațiile culturale ale țării, combinată cu ceea ce el singur a numit a fi „entuziasmul intelectual” al unor specialiști față de felul impecabil în care se specializase în tainele istoriei artei, l-au propulsat între aleși, i-au consolidat o dată în plus statutul. Așa se face că la absolvirea facultății, patru

instituții l-au solicitat. Când a ales Institutul de Istoria Artei al Academiei, s-a produs, după propria simțire, „momentul său astral”. A urmat o cascadă de studii circumscrise mileniului IV-XIV, din punct de vedere al artei. Esența lor se regăsește în sintezele *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, 1974, mai apoi în *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400-1400)*, 1976. În fine, ceea ce a rămas ca o încununare a carierei acestui intelectual fără pereche, *Tipologie și ideologie în arta medievală a Europei Răsăritene* (curs universitar).

A devenit astfel părintele a două teorii, astăzi general acceptate, privind coridoarele culturale și mentalitatea tranzacțională.

A avut posibilitatea să se specializeze în Franța, să participe la nenumărate întâlniri științifice internaționale, să scrie frecvent în acest idiom universal încât, alături de alți câțiva români, RTh a pus România pe harta lumii cum puțini înaintași o făcuseră. E un fapt incontestabil.

Urmărindu-i parcursul public, cu referire specială la cel academic și cel guvernamental, constăți o dezarmantă sinceritate. Să faci parte din organisme de asemenea dimensiune și să le caracterizezi în termeni potriviți celor general vehiculați nu e puțin lucru. „Haosul organizat” din institutele Academiei a fost clamat explicit de el,

la fel laudele pentru un prim ministru contestat de mai toți românii. Asta l-a făcut, ca ministru în formațiunea cu pricina, să spună că de ar fi candidat la președinția țării, abia de l-ar fi ales „două scări de bloc”. Încă o dată se dovedește că autoironia trădează omul superior, puternic, conștient de valoarea lui intrinsecă. La fel curajul de a susține perimarea, la un moment dat, a Uniunii Europene, convingerea că noi, vrem nu vrem, aparținem ca mentalitate lumii răsăriteano-asiatică, nu celei occidentale. În fine, cum observam și mai sus, încrederea transformată uneori în prietenie, față de persoane privite cu rezervă de marele public, l-a deosebit mereu pe RTh de contemporanii săi. S-a exprimat cu franchețe, risc asumat și așteptare răbdurie de a-și vedea confirmate părerile.

Chiar la o introspecție superficială constatăm că o trăsătură reprobabilă a românilor e vrajba. Prea adesea gândim sau acționăm resentimentar. Lui RTh nu i se poate reproșa așa ceva și argumentul cel mai trainic îl oferă comportamentul său ca vice președinte al Academiei unde, trecând peste aprehensiuni personale, a susținut intrarea unor persoane în înaltul for cultural pe criteriul unic al valorii.

Fără a-i fi apologeti, trebuie admis că prestația sa internațională, judecățile de valoare cu privire la soarta unor monumente, în perioada când a fost factor decizional în materie culturală,

au devenit o realitate de neocolit. Dar slăbiciunile, subiectivismul, adesea încăpățânarea și nu de puține ori infatuarea și-au spus cuvântul în felul lui de a fi în public. Fiind prietenă cu el și deopotrivă cu Neagu Djuvara, n-am reușit să-i adun vreodată la aceeași masă spre a se desluși. Marea tristețe a celui desțărât a fost refuzul obstinant al lui Răzvan de a discuta, mărginindu-se de a-l eticheta ca „pitoresc”. De fapt, și unul și altul lucrau în același spirit cartesian de filtrare prin propria gândire a unui număr impresionant de argumente ce contribuiau la făurirea unei noi teorii. Puțini istorici au beneficiat ca RTh, spre sfârșitul vieții, de o formă de confesiune publică plină de bonomie, ca cea adunată în paginile îngrijite de Narcis Dorin Ion, în volumul *Despre cultura de ieri și românii de azi*. Îl admiră, îl conțești, îi accepți argumentele, afli de curajul nebunesc avut în 1985, și nu numai, de a contesta distrugerile Bucureștiului ordonate de cuplul prezidențial, de mentori (Ion Frunzetti, Emil Lăzărescu), prieteni, cunoștințe, opozanți, de momentul „de zenit” când a condus Televiziunea Română, încorsetarea de la Ministerul Culturii când era „doar ministru într-un guvern”. Totul respiră civilitate, motivație, cunoaștere, încât ajungi să-i înțelegi modul de viață, să înțelegi că ai avut în față un membru al prețioasei, împuținatei dar mereu prezentei în societatea noastră, elite intelectuale.